

Observació, discerniment i acció en una ecopedagogia per a l'Antropocè

Observation, discernment and action in an ecopedagogy for the Anthropocene

Joan Mallart i Navarra^a

Albert Mallart-Solaz^b

^a Universitat de Barcelona.

A/e: joan.mallart@ub.edu

<http://orcid.org/0000-0003-3286-0868>

^b Universitat de Barcelona.

A/e: albert.mallart@ub.edu

<https://orcid.org/0000-0003-3442-1551>

Data de recepció de l'article: 16 de gener de 2023

Data d'acceptació de l'article: 13 de febrer de 2023

Data de publicació de l'article: 2 de novembre de 2023

DOI: 10.2436/20.3007.01.198

Copyright © 2023

Joan Mallart i Navarra i Albert Mallart-Solaz.

Aquest article és d'accés lliure subjecte a la llicència Creative Commons Reconeixement – No Comercial – Sense Obra Derivada 4.0 Internacional. Per a més informació consulteu:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>

Resum

L'ecopedagogia pretén transcendir una formació purament científica mediambiental per proposar canvis educatius fonamentals que incideixin en la forma de vida i relació amb la Terra, amb la vida i amb els altres, especialment els més desfavorits. Per això l'ecopedagogia és una pedagogia radical, perquè va a l'arrel dels problemes. Representa un repte per a un aprenentatge que respongui millor als greus desafiaments derivats de la situació actual de canvi climàtic i discriminació en l'accés als recursos naturals. És una problemàtica que afecta els drets de les generacions que estan per venir. L'article intenta clarificar conceptes, prioritzar objectius i contribuir a definir competències. Especialment, el canvi d'actituds que potenciï la conscienciació per assolir una cultura centrada en la Terra, la vida i els altres dins d'una ciutadania planetària imprescindible en el moment que ens toca de viure i que anomenem Antropocè o era humana.

També s'intenta presentar un model que va parteix de l'observació, el discerniment de la gravetat de la situació i l'acció que pot fer l'educació per contrarestar els efectes perniciosos i aproximar-se a la sostenibilitat.

Aquest model inclou tota una sèrie d'experiències didàctiques per a l'acció ecopedagògica.

Paraules clau

Ecopedagogia, ecoformació, educació ambiental, educació per a la sostenibilitat, educació per a la ciutadania mundial, decreixement.

Abstract

Ecopedagogy seeks to go beyond a purely environmental science education with the aim of proposing essential educational changes affecting lifestyles and the relationship with the Earth, with life, and with others, especially including the most disadvantaged. Accordingly, ecopedagogy is a radical pedagogy because it goes to the root of problems.

It represents a challenge to provide an education that responds better to the serious issues arising from the present situation of climate change and of discrimination in access to natural resources. This is a problematic situation that affects the rights of future generations. This article aims to clarify concepts, to prioritise goals and to contribute to defining the necessary skills. In particular, it aims to establish the change of attitudes required to raise awareness with respect to achieving a culture centred on the Earth, life and others as part of a planetary citizenship that has become essential in the times in which we are living – the Anthropocene or Human Age.

This paper also seeks to present a model that embraces the observation of the situation and the discernment of its severity, together with what is to be done in education to reverse pernicious effects and to approach sustainability, taking up the major challenges. This model includes a series of didactic experiences for ecopedagogical action.

Keywords

Ecopedagogy, ecotraining, environmental education, sustainability education, world citizenship education, degrowth.

Com fer referència a aquest article / How to cite this article:

Mallart i Navarra, J., i Mallart-Solaz, A. (2023). Observació, discerniment i acció en una ecopedagogia per a l'Antropocè. *Revista Catalana de Pedagogia*, 24, 87-101. <https://doi.org/10.2436/20.3007.01.198>

1. Introducció

Marc teòric

L'Organització de les Nacions Unides (ONU) va declarar com a Dècada de l'Educació per al Desenvolupament Sostenible el període 2005-2014. Cada any, des de la instauració del Dia Mundial del Medi Ambient, s'ha dedicat a algun element de la protecció de la natura. Això demostra l'interès per un tema que reuneix periòdicament mandataris i experts mundials.

Ens trobem en un període que s'ha començat a anomenar *Antropocè*. Fou el nobel de química Paul Crutzen qui va proposar aquest terme per anomenar el període geològic —dins del Quaternari— que succeeix l'Holocè. Volia destacar la repercussió de la presència de l'ésser humà sobre els ecosistemes. Per primera vegada, un ésser trenca les relacions naturals que regeixen la biosfera. Closa (2019) i Arias Maldonado (2018) utilitzen el mateix terme per caracteritzar el moment present des del punt de vista social, econòmic i sobretot polític. L'Antropocè és l'era humana. Podem convenir que és una bona denominació per destacar el paper que té l'ésser humà en la transformació del medi natural.

Alain Badiou (2018, p. 20), Hervé Kempf (2007) i Arcadi Oliveres (2006) atribueixen al sistema econòmic capitalista la responsabilitat de l'explotació que destrueix la natura. Segons Badiou, el capitalisme és l'última fase del Neolític. L'organització de la societat neolítica imposa restriccions a la vida humana. Encara no hem sortit dels 5.000 anys d'invents al servei només d'una minoria.

L'ecopedagogia és una pedagogia ecològica, evolució de l'educació ambiental cap a l'educació per a la sostenibilitat. És una pedagogia integral compromesa radicalment amb el medi ambient (la natura, la Terra i la vida) i amb la societat actual i futura (els altres).

El medi ultrapassa la concepció primitiva conservacionista per esdevenir un entorn natural i humà on la vida digna sigui possible per a tots els éssers vius:

- a) Natural, patrimoni de la biosfera.
- b) Social, projecte comunitari.
- c) Econòmic, lluita contra la desigualtat i la pobresa.
- d) Recurs per al desenvolupament humà i mitjà de subsistència per a molts.
- e) Problema per resoldre constructivament (canvi climàtic, esgotament dels recursos naturals, contaminació...).
- f) Recurs didàctic (millora de l'aprenentatge) i recurs pedagògic (millora de l'educació).

Roca Trescents (2015) presenta una visió prospectiva de com serà la Terra i la vida dels humans d'aquí a cinquanta anys. Per educar cal tenir visió de futur. No preparem ciutadans per reproduir la forma de vida actual sinó per transformar el món que els tocarà. Un aspecte per canviar és l'organització social i econòmica, que ja no serveix en la promoció de la justícia i la vida digna per a tothom. Un altre canvi és la nostra relació amb el medi natural i amb la vida, perquè l'ésser humà és un element més d'aquesta

natura. També cal modificar les relacions entre els humans mateixos per fer-les justes, equitatives, amables i cordials.

Podem entreveure diverses etapes en l'origen i evolució de l'educació ambiental (EA):

- a) Concepció naturalista, fins a 1970. L'EA comença amb la fundació del Consell d'Educació Ambiental (Council for Environmental Education) a la Universitat de Reading, Anglaterra, el 1968.
- b) Desenvolupament, de 1970 a 1992. L'EA es concreta, defineix i desenvolupa (Tbilisi, 1977; Moscou, 1987). S'inicia, l'any 1972, el Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient (PNUMA).
- c) Redimensionament en una educació ambiental i intercultural per al desenvolupament sostenible (EAIDS), de 1992 fins a l'actualitat. Destaquen les cimeres de Rio (1992) i Rio +5 (1997). Aquí podem situar l'ecoformació i especialment l'ecopedagogia (Gutiérrez i Prado, 2004).

FIGURA 1

Evolució dels conceptes i paradigmes ecològics

Proteccionisme → Ambientalisme → Ecologisme → Sostenibilisme → Decreixement

Evolució dels conceptes i paradigmes educatius sobre el medi

Pedagogia mesològica → Educació ambiental (EA, 1970) → Educació per al desenvolupament sostenible (EDS, 2005) → Educació per a la ciutadania mundial (ECM, 2010) → Ecoformació → Ecopedagogia

FONT: Elaboració pròpia.

El desenvolupament sostenible (DS) té com a objectiu l'harmonia entre els humans i la natura. La sostenibilitat demana actuar «de tal manera que els efectes de la teva acció siguin compatibles amb la permanència d'una vida autènticament humana sobre la Terra». Al primer capítol de l'informe Brundtland (World Commission on Environment and Development [WCED], 1986/1988), «Un futur amenaçat», apareix el primer intent de considerar el DS com «aquell que atén les necessitats actuals sense sacrificar la capacitat de les generacions futures per a satisfer les seves» (traducció pròpia).

Si la sostenibilitat o la capacitat de càrrega és el màxim de població d'una espècie que es pot mantenir indefinidament sense degradar la base de recursos (límits de la biosfera en la seva capacitat de sustentació), llavors es pot *reformular* el concepte de DS com a aquell desenvolupament que no perjudica la capacitat global de sustentació del planeta. O dit d'altra manera, el DS és la millora de la qualitat de la vida humana sense superar la capacitat de càrrega dels ecosistemes que la sustenten (Riechmann, 1995, p. 23).

La sostenibilitat és alhora un concepte, un objectiu, un procés i una estratègia. Com a concepte, no és una expressió unívoca ni simplista. Es considera de manera holística perquè afecta tant la justícia social com la integritat ecològica i el benestar dels sistemes vius. Els factors condicionants són al mateix temps socioeconòmics, culturals i

ambientals. S'hauran de tenir en compte de manera integral i interactiva, ja que s'influeixen mútuament.

La sostenibilitat interessa a tothom en comprovar que l'amenaça del canvi climàtic i les seves conseqüències són reals. Davant del repte, a curt, mitjà i sobretot llarg termini, el desenvolupament s'hauria de presentar integrat, solidari, disposat a compartir. Això suposa un canvi important en les pràctiques socioeconòmiques i educatives. El desenvolupament implica creixement, però el creixement indefinit no és possible en un món limitat amb recursos finits.

2. Anàlisi de necessitats

L'educació ambiental (EA) avui no se centra només en el medi ambient, sinó en les persones i en la comunitat. No és —només— educació *a favor* del medi, sinó que ha de ser educació *per canviar la societat i els comportaments individuals*. Ja és una educació per al desenvolupament sostenible (EDS) que exigeix solucions globals i cooperació internacional.

Cal veure no només un problema ambiental, sinó també social o, millor encara, global, centrat en el comportament humà. La veritable qüestió és el resultat de l'acció —o inacció, en molts casos— social, industrial i política. L'impacte d'aquesta acció/inacció es comprova en analitzar el consum, la contaminació i la conservació dels recursos limitats. El comportament humà, fins ara destructiu, s'ha de modificar voluntàriament. L'ecopedagogia pretén una formació capaç de canviar la relació dels éssers humans entre si i amb l'entorn.

S'ha definit l'educació ambiental com el procés en el curs del qual l'individu va aconseguint assimilar els conceptes i interioritzant les actituds mitjançant les quals adquireix les capacitats i els comportaments que li permeten comprendre i jutjar les relacions d'interdependència establertes entre una societat, la seva forma de producció, la seva ideologia i la seva estructura de poder dominant i el seu medi físic (natural) per tal d'actuar en conseqüència amb l'anàlisi efectuada (Cañal *et al.*, 1981).

Estem vivint una *emergència planetària*, amb problemes interrelacionats: la contaminació i degradació dels ecosistemes, l'exhauriment de recursos, el creixement incontrolat de la població mundial, desequilibris insostenibles, conflictes bèl·lics incomprensibles per a la nostra civilització, pèrdua de la diversitat biològica, lingüística i cultural.

Les conductes individuals i col·lectives orientades a l'obtenció de grans beneficis a curt termini no valoren les conseqüències per als altres, incloses les futures generacions. Els educadors, en general, no hi estem dedicant prou atenció malgrat els avisos de les cimeres de la Terra i els fòrums mundials.

A Catalunya hi ha una llarga tradició científica i de grups molt actius. Destaquen els noms de Jordi Sabater Pi, Ramon Margalef, Jaume Terradas, Ramon Folch, Joandomènec Ros, Josefina Castellví... Una mostra d'aquest interès és *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (Folch, 1976), de nou posat al dia i refet completament el 2018 amb més de vuitanta autors. La Societat Catalana d'Educació Ambiental (SCEA) té censats un nombre molt considerable d'entitats i espais d'educació ambiental que es poden consultar al seu lloc web (vegeu <https://scea.cat>).

Informes de la UNESCO

Faure *et al.* (1973) i Delors (1996) desatenien l'ecopedagogia. En canvi, *Repensar l'educació* (Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura [UNESCO], 2015) se centra en:

a) El desenvolupament sostenible, preocupació essencial. El creixement ha reduït els índexs de pobresa, però ha augmentat la vulnerabilitat, la desigualtat, l'exclusió i la violència. Els models de producció i consum contribueixen a l'escalfament global, la degradació mediambiental i un augment dels desastres naturals. L'educació ha de respondre atenent a les múltiples visions del món i els sistemes alternatius de coneixement, avenços en neurociència i tecnologia digital.

b) Una visió humanista ha de preveure que l'educació sola no pot resoldre els reptes del desenvolupament. Una educació humanista i holística contribuirà a un nou model de desenvolupament, en què el creixement econòmic estarà supeditat a la gestió mediambiental i a la pau, la inclusió i la justícia social. L'aprenentatge requereix superar l'utilitarisme i l'economicisme per integrar les múltiples dimensions de l'existència humana.

c) Polítiques locals i globals. Els models de creixement produeixen baixa ocupació, augment de l'atur juvenil i treball precari. S'ha d'evitar la desconexió entre l'educació i el món del treball.

Laudato si', l'encíclica del papa Francesc

Comença amb les primeres paraules del Càntic de les Criatures de sant Francesc («Lloat siguis»), i considera la Terra com a casa comuna. L'encíclica s'adreça a tota la humanitat, especialment als vuit-cents milions d'éssers humans que passen gana. Dirigida a les persones de bona voluntat, considera inseparables la preocupació per la natura, la justícia amb els pobres, el compromís amb la societat i la pau interior.

El document s'estructura en tres parts: veure, jutjar i actuar. Els dos primers capítols presenten el diagnòstic, revisen els problemes naturals i socials que afecten el planeta i les persones. En els dos següents es mostren les causes de la crisi ecològica que es troben en la globalització, el paradigma tecnocràtic i l'egoisme d'un antropocentrisme que ens fa actuar com a propietaris del planeta, abusant dels recursos, sense pensar en les conseqüències. Al papa Francesc li preocupa la degradació del medi ambient, però sobretot el deteriorament de la qualitat de la vida humana, la manca d'equitat planetària i la feblesa de les relacions humanes.

FIGURA 2

Estructura de l'encíclica *Laudato si'* (2015)

<i>Veure</i>	1. El que li està passant a la nostra casa 2. L'Evangeli de la Creació
<i>Jutjar</i>	3. Arrel humana de la crisi ecològica 4. Una ecologia integral
<i>Actuar</i>	5. Algunes línies d'orientació i acció 6. Educació i espiritualitat ecològica

FONT: *Laudato si'* (Bergoglio, 2015).

Els darrers capítols ofereixen línies d'actuació responsable en un diàleg polític i econòmic. Desenvolupen una proposta educativa que demana un canvi de mentalitat o conversió ecològica cap a un nou estil de vida capaç de superar l'actual paradigma tecnocràtic. Proposen una educació per a l'aliança entre la humanitat i l'entorn, creant una ciutadania responsable en àmbits com l'escola, la família i els mitjans de comunicació. Destaca el goig d'un final confiat, inspirat en la millor tradició de l'espiritualitat franciscana.

Objectius de desenvolupament sostenible (ODS)

El 2015, durant la 70a Assemblea General de la ONU, es van revisar els vuit objectius del mil·lenni aprovats el 1990. A més de la sanitat, l'educació i l'erradicació de la fam, el setè objectiu era la sostenibilitat. Els cent noranta-tres líders mundials reunits es van comprometre amb disset nous objectius mundials per assolir abans del 2030. La nova agenda mundial es resumeix en:

- a) Erradicar la pobresa extrema.
- b) Combatre la desigualtat i la injustícia.
- c) Revertir el canvi climàtic.

L'objectiu número 4 vol garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat tot promovent oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida per a tothom. Els objectius 6, 7 i 8 reclamen disponibilitat d'aigua, accés a l'energia i promoció del desenvolupament sostenible. El 13 vol revertir el canvi climàtic i els seus efectes. També és eminentment ecològic el 15: protegir, restablir i promoure l'ús sostenible dels ecosistemes terrestres, gestionar els boscos de forma sostenible, lluitar contra la desertificació, aturar i invertir la degradació de les terres i frenar la pèrdua de diversitat biològica.

3. Context

Pensem prioritàriament en l'educació primària i secundària, formació professional i l'educació de persones adultes. Algunes activitats van adreçades a universitaris de formació del professorat, pedagogia, educació social i treball social, especialment durant les setmanes de cinema formatiu de la Facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona. També és vàlid el model aplicat a l'educació no formal en activitats extraescolars i en moviments juvenils com colònies o l'escoltisme. En aquest últim cas, des dels seus orígens, el contacte amb la naturalesa i el respecte que mereix són els seus pilars fonamentals, juntament amb l'esperit de servei al proïsme. En canvi, el model no està pensat per a una educació informal difosa a través dels mitjans de comunicació.

El nostre propòsit és concretar un model d'actuació ecoeducativa a través de l'acció escolar a tots els nivells de l'educació obligatòria i, amb algunes adaptacions, també a l'educació postobligatòria i a la formació permanent. El mateix model hauria de servir per a la formació dels professionals de l'educació, mestres i pedagogs. Tots som subjectes potencials d'aquesta ecoformació. És molt necessari que arribi a tothom i que tothom s'hi senti estretament concernit.

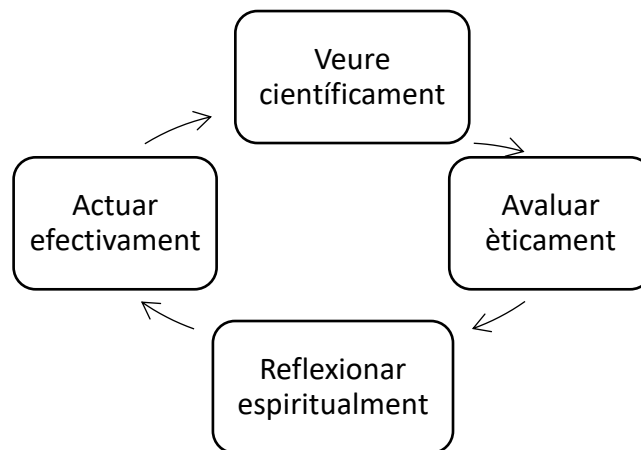
Aquesta acció pedagògica escolar es recull en el currículum, però no forma part d'un sol àmbit de coneixement perquè afecta globalment totes les àrees, com un eix transversal

amb implicacions interdisciplinàries. Quan una escola es defineix com a verda, tot l'equip docent hi està implicat.

Els models que hem considerat per definir la nostra proposta són els de García Gómez i Nando Rosales (2000) i de Surroca Sens (2009). Presentem primer a la figura 3 *Healing Earth* ('sanant la Terra'), model universitari dels jesuïtes d'Estats Units que coincideix amb el que proposa el papa Francesc a l'encíclica *Laudato si'*: veure, jutjar i actuar.

Amb poques modificacions, ens fem nostres aquestes propostes, ja que parteixen del coneixement (per observació o experimentació) de la realitat, continuen amb un intent de comprensió profunda que comporta un judici valoratiu i acaben amb una acció decidida.

FIGURA 3
Model Healing Earth

FONT: *Adaptat de Healing Earth (2022).*

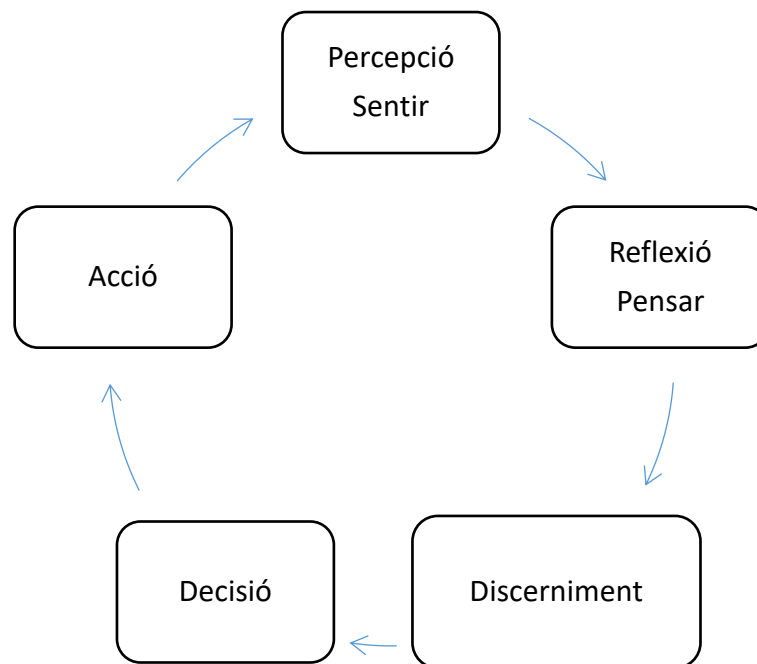
4. Proposta de la intervenció

Presentem un model semblant al model ORA: observar - relacionar/reflexionar - actuar/aplicar (Torre *et al.*, 1997) i també similar a l'esquema de Décroly (1919) per als centres d'interès: observació - associació - expressió.

La principal diferència es trobaria en el segon pas: en el model *Healing Earth*, reflexionar exigeix una activitat complexa crítica de discerniment, amb dues fases: a) avaluar èticament i b) reflexionar espiritualment.

És el mateix procés de *Sentipensar* (Torre i Moraes, 2005) si s'afegeix a continuació *actuar*.

FIGURA 4
Model d'observació, discerniment i acció

FONT: Elaboració pròpia.

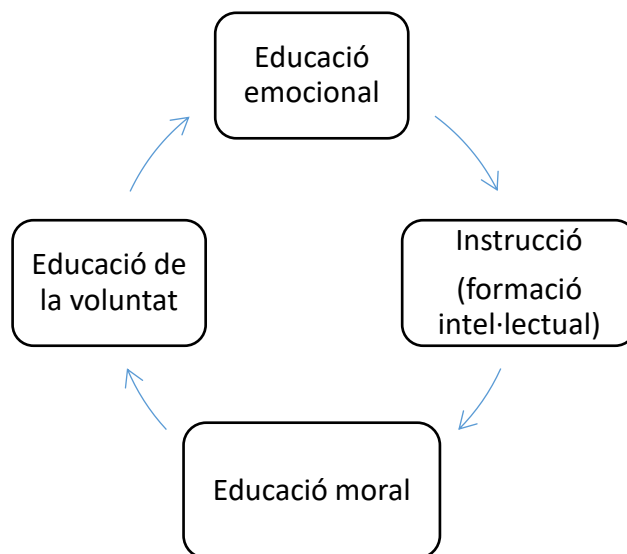
L'ecopedagogia és una pedagogia integral, que atén totes les dimensions de la persona. El model que presentem parteix d'una bona educació sensorial, montessoriana, per captar la realitat afinadament. També cal una ferma educació de les actituds que integra la vessant emocional i moral del caràcter. Hi té un lloc la formació intel·lectual, per ajuntar el coneixement, la comprensió i la valoració de les situacions en conflicte. I sobretot, no oblida la posada en pràctica, és a dir, l'acció. Com afirmava William James: «L'acció sembla continuar al sentiment, però en realitat, acció i pensament van junts».

I el papa Francesc també insistirà: «Per educar, s'ha de buscar integrar el llenguatge del cap amb el llenguatge del cor i el llenguatge de les mans. Que l'educand pensi allò que sent i allò que fa, que senti allò que pensa i allò que fa, i que faci allò que sent i allò que pensa. Integració total» (Bergoglio, 2020).

Educarem així la intel·ligència cognitiva (pensar), la vida afectiva, emocions i sentiments (sentir) i la voluntat (actuar). Raons, emocions i voluntat es fonen en una educació que ja proposaven els clàssics: educar les mans, el cap i el cor.

FIGURA 5

El model implica una educació integral

FONT: Elaboració pròpia.

5. Resultats

Observació. Educació intel·lectual i emocional

Pensar és resultat de la instrucció o formació intel·lectual, mentre que sentir, des de l'afecte i actituds, és resultat de l'educació emocional. Dels dos camps se n'ha ocupat Goleman (2009), un dels principals divulgadors de la intel·ligència emocional, ara amb una obra sobre intel·ligència ecològica, que ja entrava a l'esquema de Gardner (1993) de les vuit intel·ligències múltiples: lingüística, logicomatemàtica, espacial, musical, corporal cinestèsica, interpersonal, intrapersonal i naturalista. Precisament aquesta última hi correspon molt bé.

Conèixer és resultat de l'observació i l'experimentació i forma part de l'educació intel·lectual o cognitiva. Proposem de centrar les observacions en els principals reptes i problemes. Joandomènec Ros (2007) també revisa encertadament aquests problemes i enumera entre altres els següents: la contaminació, la pèrdua de biodiversitat, la transformació del territori, l'ús de l'energia, la salut, les plantes transgèniques... D'altra banda, Mallart Navarra (2007) parteix dels clàssics components de la matèria com són l'aire, l'aigua, la terra, el foc, la vida i l'esperit. Si haguéssim de destacar només alguns reptes principals, ens quedaríem amb els efectes sobre el clima, la pressió de la població, els desastres de la guerra i la desigualtat. Però a la natura i a l'entorn socioeconòmic tots estan ben relacionats entre si.

Discerniment i decisió. Educació moral

Arriba el moment de prendre consciència després d'haver reflexionat i comprès. Discernir i decidir són el nucli del model per poder actuar després amb plena responsabilitat. A la fase anterior s'ha conegut i comprès la realitat. Ara, abans de fer qualsevol acció que no sigui mecànica ni vegetativa, cal decidir-se lliurement, triar la

millor opció. Optar és fonamental perquè en cada decisió, per petita que sigui, es configura la personalitat de l'educand.

En el llenguatge comú, el discerniment és l'habilitat de jutjar sàviament amb prudència i ser capaç d'escollir acuradament entre moltes opcions. Segons l'etimologia, del llatí *discernere*, *discernir* vol dir 'veure-hi clar, escollir tot separant'. És aquella activitat que fem espontàniament quan les idees són incertes, se'ns presenten problemes i dubtem. Les persones intel·ligents dubten molt sovint. Sense la saviesa del discerniment podem tornar-nos titelles que segueixen les tendències del moment o que es deixen influir per les opinions d'altres.

A la recerca de la veritat, del bé i de la bellesa, se'ns fa necessari un procés de reflexió. El discerniment és una virtut —o facultat humana— que fem servir per guiar-nos en els moments clau de la nostra existència. És important en un món incert, ple de complexitat, que alguns veuen líquid, no prou consistent. I és important quan la nostra acció o inacció té conseqüències irreparables per a la naturalesa: influeix en el canvi climàtic, en la capa d'ozó, en l'exhauriment de recursos naturals, etc.

El discerniment es relaciona amb la consciència i els valors, tendeix a l'acció a partir de la reflexió. Porta a la llibertat i a la responsabilitat a aquells qui s'enfronten a decisions complexes com són les del medi ambient. Autors de prestigi com Bilbeny (2010) i Pigem (2010), entre d'altres, s'han ocupat dels valors de l'ambient i la natura.

Segons André Fossion (2020) i la tradició ignasiana, per discernir hi ha set etapes:

- a) Qüestionament. Trobada dels punts principals.
- b) Anàlisi. Recollida de documentació pertinent i analitzar-la segons la raó.
- c) Meditació. Reflexió profunda amb implicació personal.
- d) Diàleg. Intercanvi amb altres membres de la comunitat interessats.
- e) Maduració. Deixar reposar les idees, prendre temps per veure què ens suscita el discerniment a partir de les lectures, la reflexió i el diàleg.
- f) Presa de decisió. Prèvia deliberació, es busca consens per decidir amb prudència (*frònesi*) després d'analitzar pros i contres.
- g) Confirmació de la decisió.

El discerniment és un judici a partir de preguntes que interpel·len la persona, coherents amb el sentit que té la vida per a cada persona. Suposa metacognició, consciència d'estar fonamentant la decisió vers l'acció més necessària per deixar la vida i la terra en les millors condicions per als qui vindran. Amb imaginació, es consideraran els resultats previstos en les diferents opcions per assegurar-se que, amb la decisió presa, es millora l'entorn i no es perjudica ningú.

Per a Aramburu (2000, p. 212) la presa de decisions culmina tot projecte d'educació ambiental. Un projecte que suposa la transferència de coneixements a situacions pràctiques d'acció, com en l'ensenyament per competències. Segons aquest autor, els protagonistes últims —els estudiants mateixos— tenen la possibilitat d'exercir l'esperit crític, la creativitat, la intel·ligència i la capacitat d'organització. Han de valorar i fer concordar coneixements i valors, realitats i desitjos, sortir del punt de partida per arribar a una situació que, encara que no sigui l'òptima, almenys presenti una situació millor

per al medi ambient. Entre el pensament i l'acció hi ha aquest moment difícil de decisió. Apareixeran contradiccions, situacions no previstes, problemes nous. Però els encerts i els errors són difícilment predictibles al 100 %.

Per decidir, es consideraran les alternatives i s'adoptaran les solucions més raonables, partint de la globalitat però actuant de manera local. Les solucions creatives poden ser arriscades, els problemes tenen un ampli marge d'incertesa. Cal tractar el dubte mateix com «una certesa possible i, per consegüent, com un element fonamentalment positiu de la decisió» (Aramburu, 2000, p. 214; traducció pròpia).

Fa centenars d'anys, la Confederació Iroquesa de les Cinc Nacions Indígenes exigia que els seus líders, abans de prendre una decisió, consideressin quin impacte tindria en la setena generació dels seus descendents. D'alguna manera s'avançaven al concepte de sostenibilitat i eren totalment responsables de les seves decisions.

Acció. Educació de la voluntat

Passar de la decisió a l'acció és començar a realitzar allò que s'ha planificat, una ecopedagogia de l'acció com ho va ser la pedagogia activa i com ara reclama l'enfocament per competències. L'educació és una forma d'acció, prepara l'acció de les generacions actuals i properes per canviar la seva relació amb l'entorn. Busca la formació d'una voluntat sòlida que permeti assolir una vida més austera, saludable, solidària, cooperativa i lliure d'egoisme. L'ecopedagogia és una pedagogia lenta i crítica segons les aportacions de l'ecologia del decreixement (Le Lann, 2004; Latouche, 2011; Mallart Navarra, 2008; Ros, 2008).

Cal molta voluntat per a decreïxer, per no reclamar cada vegada més, com fan els infants malcriats i els més rics del nostre món. Educar per a l'acció, tot fent *learning by doing*, a la manera de Dewey. A través de la mateixa acció.

Fromm presenta la diferència entre *ser* i *tenir*, la mateixa diferència entre l'Orient i l'Occident pel que fa a la cultura i al pensament predominants. En el primer cas, una societat centrada en les persones, mentre que l'altra ho està en les coses. L'ecopedagogia, igual que Fromm, proposa canviar la mentalitat de *tenir* per la de *ser*: voler tenir menys per poder ser més.

Al final de la seva obra (Fromm, 1980, p. 200-236) dona indicacions per canviar el *tenir* per poder *ser*. Des de l'ecopedagogia, compartim:

- a) Disposició a renunciar a totes les formes de *tenir*, per poder *ser* més plenament.
- b) Manteniment d'un sentiment d'identitat i confiança envers un mateix. Viure la necessitat de relacionar-se, estimar, ser solidari i interessar-se pel món, en lloc de capficar-se en el desig de tenir més o de dominar el nostre entorn.
- c) Viure en el present, sentint la joia de donar i compartir.
- d) Deixar d'acumular i explotar, tot reduint la cobdícia.
- e) Gaudir de la llibertat de ser un mateix, desproveït d'ambicions.
- f) No cercar el màxim consum, sinó només aquell que fomenta el benestar.
- g) Ser feliç en el procés de viure cada dia més plenament.

L'acció prevista no podrà ser només ambiental sinó també social, política i econòmica, transitant del pensament global a l'acció local.

6. Conclusions i discussió

Les millors estratègies es basen en projectes i problemes, textos i cinema formatiu, però sabem que per crear consciència, actituds i hàbits són més valuoses les experiències directes. Per això es proposa una metodologia:

- a) Activa i activista, que sorgeix a partir de la recerca-indagació dels estudiants.
- b) Reflexiva, amb debat a partir de textos i pel·lícules que cada mestre seleccionarà d'acord amb les possibilitats i necessitats de l'alumnat.
- c) Aprenentatge en relació directa amb l'entorn, *biocentrat i ecocèntric*: que valora la Terra però sobretot la vida i encara més l'erradicació de la desigualtat entre els éssers humans i la superació de la pobresa.
- d) Ecofeminista i descolonitzadora, partidària del decreixement dels països occidentals del nord perquè els altres puguin créixer de manera sostenible.
- e) Participativa i col·laborativa, compromesa i crítica, que mogui a l'acció solidària.

A mitjans del segle xx es treballava el desenvolupament sostenible. Avui no hi ha més remei que esforçar-se en direcció contrària al creixement desorbitat. No hi val el catastrofisme, ni l'excusa que no hi ha res a fer, perquè no és veritat.

Penèlope desfeia de nit tot allò que havia teixit de dia per poder donar temps a l'arribada d'Ulisses. Nosaltres, a l'inrevés, haurem de teixir fortament de nits tot el teixit social que la globalització i el desenvolupament desenfrenat destrueixen de dia.

7. Bibliografia

Aramburu, F. (2000). *Medio ambiente y educación*. Síntesis.

Arias Maldonado, M. (2018). *Antropoceno. La política en la era humana*. Taurus.

Aznar, P., i Ull, M. Á. (2012). *La responsabilidad por un mundo sostenible: propuestas educativas a padres y profesoras*. Desclée de Brouwer.

Badiou, A. (2018, juliol 28). Le capitalisme, seul responsable de l'exploitation destructrice de la nature. *Le Monde Week-end*, 22.874.

Bergoglio, J. M. (2015). *Carta encíclica Laudato si' del santo padre Francisco sobre el cuidado de la casa común*.
https://www.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/pa-pa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si_sp.pdf

Bergoglio, J. M. (2020). *Discurs als participants en el seminari sobre Educació: el Pacte Mundial*, organitzat per la Pontifícia Acadèmia de Ciències Socials [7 de febrer de 2020].

https://www.vatican.va/content/francesco/es/speeches/2020/february/documents/papa-francesco_20200207_education-globalcompact.html

Bilbeny, N. (2010). *Ecoética: ética del medio ambiente*. Aresta.

- Cañal, P., García, J. E., i Porlán, R. (1981). *Ecología y escuela: teoría y práctica de la educación ambiental*. Laia.
- Closa, D. (2019). *Antropocè: la fi d'un món. Guia per entendre com estem alterant el planeta*. Angle.
- Décroly, O. (1919). La place de l'éducation dans la vie du peuple. Quelques problèmes urgents. *L'éducation nationale*, 1, novembre 1919, p. 6-7.
- Delors, J. (1996). *Educació: hi ha un tresor amagat a dins*. Mediterrània. https://catesco.org/wp-content/uploads/2022/10/UNESCO-Educacio_-hi-ha-un-tresor-amagat-a-dins.pdf
- Faure, E., Herrera, F., Kaddoura, A-R., Lopes, H., Petrovski, A. V., Rahnema, M. i Champion Ward, F. (1973). *Aprender a ser*. Alianza/Unesco.
- Folch, R. (ed.). (1976). *Natura, ús o abús? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*. Barcino.
- Fossion, A. (2020). Discernement selon la tradition ignatienne. *Lumen Vitae*, LXXV(1), p. 15-22. <https://doi.org/10.3917/lv.751.0015>
- Fromm, E. (1980). *Tenir o ésser?* Claret.
- García Gómez, J., i Nando Rosales, J. (2000). *Estrategias didácticas en educación ambiental*. Aljibe.
- Gardner, H. (1993). *Frames of mind. The theory of múltiple intelligences*. Harper Collins.
- Goleman, D. (2009). *Inteligencia ecológica*. Kairós.
- Gutiérrez, F., i Prado, C. (2004). *Ecopedagogía y ciudadanía planetaria*. Diálogos.
- Healing Earth. International Jesuit Ecology Project (2022). <http://healingearth.ijep.net>
- Kempf, H. (2007). *Comment les riches détruisent la planète*. Seuil.
- Kempf, H. (2010). *Para salvar el planeta, salir del capitalismo*. Capital Intelectual.
- Latouche, S. (2011). *En defensa del decreixement*. Tres i Quatre.
- Le Lann, E. (2004). *Progrès & décroissance: 100ensar en citoyen du monde*. Bérénice.
- Mallart Navarra, J. (2007). Ecoformación, más allá de educación ambiental. Dins: S. de la Torre (ed.), *Transdisciplinariedad y ecoformación: una nueva mirada sobre la educación* (p. 147-166). Universitas.
- Mallart Navarra, J. (2008). Ecopedagogía del decreixement. *Escola Catalana*, 446, 10-13.
- Mallart Navarra, J., i Mallart-Solaz, A. (2018). De la educación para el desarrollo sostenible a la ecopedagogía. Dins: N. Lorenzo Ramírez, i M. F. Viadana Piovesan (ed.), *Educación para la sostenibilidad bajo la mirada del cine formativo* (p. 17-44). Hergué.
- Oliveres, A. (2006). *Un altre món*. Angle.

- Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura. (2015). *Repensar l'educació: vers un bé comú mundial?* https://catesco.org/wp-content/uploads/pdf/Repensar_educacio.pdf
- Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura. (2017). *Educació per als Objectius de Desenvolupament Sostenible: objectius d'aprenentatge.* <https://catesco.org/wp-content/uploads/2019/04/Educaci%C3%B3-per-als-objectius-de-desenvolupament-sostenible.pdf>
- Pigem, J. (2010). *Qüestió de valors: del consumisme a la sostenibilitat*. Tres i Quatre; Institut del Territori.
- Riechmann, J. (1995). Desarrollo sostenible: la lucha por la interpretación. Dins: Trotta (ed.), *De la economía a la ecología* (p. 11-35).
- Roca Trescents, J. (2015). *La Terra i els humans d'aquí mig segle*. Voliana.
- Ros, J. (2007). *L'altra meitat del medi ambient*. Almuzara.
- Ros, J. (2008). Decreixement: l'única opció de sostenibilitat. *Escola Catalana*, 446, 6-9.
- Surroca Sens, J. (2009). *Com salvar-nos amb el planeta*. Comissió Agenda Latinoamericana.
- Torre, S. de la, Borja, M. de, Millan, D., i Rajadell, N. (1997). *Estrategias de simulación: ORA, un modelo innovador para aprender del medio*. Octaedro.
- Torre, S. de la, i Moraes, M. C. (2005). *Sentipensar. Fundamentos y estrategias para reencantar la educación*. Aljibe.
- World Commission on Environment and Development. (1988). *Nuestro futuro común*. Alianza. (Obra original publicada el 1986).